

Minister van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Mw. drs. K.H. Ollongren
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
20 september 2021
Kenmerk
TRE/U202100756
Telefoon
06 40652642
Bijlage(n)

Onderwerp

Adviesaanvraag VNG over wetsvoorstel assistentie bij het stemmen

Geachte mevrouw Ollongren,

U hebt de VNG en de NVVB verzocht een reactie te geven op het ontwerp wetsvoorstel Tijdelijke experimentenwet assistentie bij het stemmen. Graag maken wij van de geboden mogelijkheid gebruik om gezamenlijk op dit conceptwetsvoorstel (hierna: het wetsvoorstel) te reageren.

Wij achten het van groot belang dat alle kiesgerechtigden zoveel mogelijk zelf hun stem kunnen uitbrengen. Zo moeten ook mensen met een (verstandelijke) beperking of mensen die laaggeletterd zijn of een taalachterstand hebben in de gelegenheid worden gesteld zoveel mogelijk van hun kiesrecht gebruik te kunnen maken en zoveel mogelijk zelfstandig te kunnen stemmen. Het bieden van assistentie in het stemhokje aan kiezers die daaraan behoefte hebben, zal daar zeker bij helpen. Daarmee wordt de toegankelijkheid van verkiezingen, en in het bijzonder van het stemproces, verder vergroot.

Wij zijn dan ook overwegend positief over het wetsvoorstel. Wel geven wij een aantal overwegingen en opmerkingen mee. Daarbij besteden we aandacht aan de volgende onderwerpen:

1. de doelgroep
2. de stembureauleden
3. de omvang en duur van het experiment
4. de evaluatie
5. de communicatie
6. de kosten

We eindigen met een aantal redactionele opmerkingen (7).

1. Doelgroep

Het past bij het doel van dit wetsvoorstel om assistentie in het stembokje voor iedereen mogelijk te maken. Weliswaar is met name de doelgroep van dit wetsvoorstel mensen met een verstandelijke beperking, maar ook voor anderen kan assistentie voorzien in een behoefte, zoals voor bijvoorbeeld laaggeletterden of mensen met een taalachterstand. Bovendien is het onderscheid tussen de verschillende doelgroepen moeilijk te maken. Wij kunnen dan ook de keuze van de regering onderschrijven om, voor zover dat feitelijk al mogelijk zou zijn, geen afbakening in doelgroep van dit wetsvoorstel aan te brengen.

Wel plaatsen wij kanttekeningen bij de keuze om alleen stembureauleden de gewenste hulp te laten bieden.

Ten eerste zal hierdoor een principieel onderscheid ontstaan tussen kiezers met een fysieke beperking en anderen die graag assistentie ontvangen. Mensen met een fysieke beperking mogen immers wel iemand naar eigen keuze meenemen om te helpen in het stembokje, terwijl anderen alleen hulp kunnen ontvangen van een daartoe opgeleid stembureaulid.

De door de regering genoemde achterliggende reden om alleen hulp door een stembureaulid toe te staan - het zoveel mogelijk borgen van het vrije en geheime stemrecht - overtuigt in dit verband niet. Die reden speelt immers niet alleen bij mensen met een verstandelijke beperking. Kiezers met een fysieke beperking kunnen evengoed beïnvloed worden door de persoon die hen helpt in het stembokje, denk bv. aan een persoon die slechtziend is. Toch heeft de wetgever de keuze gemaakt om hen ook anderszins dan door een stembureaulid te kunnen laten bijstaan.

Ten tweede is voor stembureauleden niet altijd te constateren of iemand een fysieke, dan wel een andere beperking heeft. Dit kan een gevoel van rechtsongelijkheid bij de kiezers geven en tot discussie leiden in het stembureau, hetgeen vanzelfsprekend onwenselijk is.

Ten derde zijn er ook kiezers die een meervoudige beperking - fysiek én verstandelijk - hebben of die bijvoorbeeld een fysieke beperking hebben én laaggeletterd zijn. De vraag is op welke hulp zij dan recht hebben. Weliswaar wordt in artikel 6 lid 1 van het wetsvoorstel verwezen naar artikel J 28 Kieswet, maar onduidelijk is of dit daadwerkelijk betekent dat een kiezer met een fysieke en andere behoefte aan assistentie ervoor mag kiezen zelf een begeleider mee te nemen. En als dit daadwerkelijk de bedoeling van het wetsvoorstel is, is de vervolgvraag waarin de rechtvaardiging voor die keuze dan ligt. Immers, het argument van de beïnvloeding speelt ook hier. Bovendien bestaat ook in dergelijke situaties de kans op discussies in het stembureau.

Ten vierde kan de assistentie door een stembureaulid bij de kiezer met een beperking tot een zodanig heftige reactie leiden waardoor het stembureaulid moeilijk zijn werk kan doen of erger nog gevaar kan lopen. Of er ontstaat een misverstand tussen de kiezer met een beperking en het stembureaulid, omdat het stembureaulid moeite heeft met het begrijpen van de betreffende kiezer, of de kiezer begrijpt het stembureaulid niet. Uiteraard kan getracht worden om dergelijke situaties door training van de stembureauleden zoveel mogelijk te ondervangen, maar ze zullen niet kunnen worden uitgesloten.

Wij pleiten er daarom voor geen onderscheid te maken tussen kiezers met een fysieke beperking en andere kiezers die hulp in het stembokje wensen, en iedereen die assistentie in het stembokje wenst de mogelijkheid te bieden iemand naar eigen keuze of een stembureaulid de hulp te laten geven. Wij verzoeken u het wetsvoorstel hierop aan te passen.

2. Stembureauleden

Om assistentie in het stemhokje te kunnen verlenen zijn extra stembureauleden nodig. Deze stembureauleden krijgen een speciale training.

Artikel 5 regelt dat er gedurende het experiment in de deelnemende stemlokalen ten minste vier leden aanwezig moeten zijn, waarvan ten minste twee leden de speciale training hebben gevolgd. Dat betekent dat er ten opzichte van de huidige situatie ten minste één extra stembureau lid aanwezig moet zijn. Indien de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 nog van toepassing is, bedraagt het minimum aantal stembureauleden echter ook vier. De vraag is hoe dit aantal zich verhoudt tot de minimale eis van vier stembureauleden in het wetsvoorstel.

We verzoeken u in de Memorie van Toelichting (hierna: MvT) een nadere toelichting te geven over de verhouding tussen de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 en dit wetsvoorstel.

Minimaal twee stembureauleden per stembureau moeten de speciale training hebben gevolgd. In de praktijk kan dit tot problemen leiden.

Gemeenten zullen hoe dan ook een gro(o)ter aantal stembureauleden de extra training moeten geven, omdat er rekening mee moet worden gehouden dat stembureauleden zich (op het laatste moment) afmelden. Er moeten dus voldoende getrainde reserve-stembureauleden beschikbaar zijn. Daarnaast staat in de MvT (paragraaf 2.4.2, p. 4) dat andere stembureauleden het extra opgeleide stembureau lid moeten kunnen vervangen. In de praktijk betekent dit dat veel meer stembureauleden dan twee per stembureau extra opgeleid moeten zijn.

Wij adviseren daarom alle stembureauleden de extra training te laten volgen. Er ontstaat dan geen probleem als een stembureau lid (onverhoopt) moet worden vervangen. Ook komt dit de uitvoerbaarheid van het experiment ten goede: de training voor het verlenen van bijstand in het stemhokje kan opgenomen worden in de reguliere training voor stembureauleden.

3. Omvang en duur experiment

Aanvankelijk zal een klein aantal gemeenten de mogelijkheid krijgen met het bieden van assistentie in het stemhokje te gaan experimenteren. In de MvT wordt een aantal van tien tot vijftien gemeenten genoemd (MvT, paragraaf 2.4, p. 3). Bij volgende verkiezingen kan dit aantal worden uitgebreid.

Het is ongewis hoeveel kiesgerechtigden in de praktijk gebruik zullen gaan maken van de mogelijkheid van hulp in het stemhokje. Het zullen vermoedelijk geen grote aantallen zijn. Om de kans op een geslaagd experiment te vergroten en hieruit gefundeerde conclusies te kunnen trekken, adviseren wij u assistentie in het stemhokje van meet af aan in iedere gemeente mogelijk te maken, ook al is dit vanuit de experimenteergedachte wellicht minder wenselijk. Het uitgangspunt dát hulp in het stemhokje moet worden toegestaan, pleit ervoor alle gemeenten te laten experimenteren met de manier waarop die hulp geboden kan worden. Dan zal er in ieder geval voldoende ervaring kunnen worden opgedaan. Dit is bovendien voor de doelgroep veel duidelijker en voorkomt teleurstellingen.

Het is in ieder geval nodig reeds bij aanvang in voldoende gemeenten te experimenteren. Wij vinden het aantal van tien tot vijftien gemeenten dat de eerste keer mee kan doen, hiertoe hoe dan ook te weinig. Wij verzoeken u daarom het aantal gemeenten dat deel kan nemen al bij de start van het experiment substantieel te vergroten en steeds verder uit te breiden.

In het wetsvoorstel wordt uitgegaan van een periode van vijf jaar om te experimenteren met assistentie in het stembokje. Wij zijn voorstander van een zo'n kort mogelijk durend experiment. Dit om de doelgroep snel duidelijkheid te kunnen geven over de mogelijkheden van assistentie in het stembokje.

Als het mogelijk wordt in iedere gemeente dan wel een substantieel groter aantal gemeenten dan de regering nu voorstaat te experimenteren, kan in korte tijd al voldoende ervaring worden opgedaan. Daardoor kan de looptijd van het experiment beperkt blijven en zo snel mogelijk worden overgegaan tot definitieve wetgeving. We verzoeken u daarom de duur van het experiment niet vast te zetten op vijf jaar, maar te beperken tot twee verkiezingen.

4. Evaluatie

De evaluatie van het experiment behoeft nadere uitwerking. Uit de MvT wordt nu niet duidelijk hoe de effecten van hulp in het stembokje gemeten zullen gaan worden. Ook is nu niet duidelijk wie het onderzoek gaan uitvoeren. Indien gemeenten extra taken in het kader van de evaluatie krijgen toebedeeld, dan heeft dit gevolgen voor de werklast, de uitvoerbaarheid en de financiën. We verzoeken u de MvT hierop aan te passen.

5. Communicatie

Goede communicatie over de mogelijkheid van assistentie in het stembokje is van groot belang, wil het experiment kans van slagen hebben. Wij benadrukken hierbij, zoals ook in de MvT is aangegeven, dat het essentieel is daarover contact te hebben met belangenorganisaties en ervaringsdeskundigen. Daarnaast moeten gemeenten kunnen beschikken over geschikt en voldoende voorlichtingsmateriaal om kiezers te kunnen informeren. We verzoeken u daarvoor zorg te dragen en gemeenten te betrekken bij de ontwikkeling van dit materiaal.

Gemeenten die niet mee (kunnen) doen aan het experiment, zullen in hun communicatie naar de kiezers duidelijk moeten maken dat assistentie in het stembokje in de betreffende gemeente niet mogelijk is. Dit kan leiden tot teleurstelling en onbegrip bij de doelgroep. We benadrukken daarom nogmaals assistentie in het stembokje van meet af aan in iedere gemeente mogelijk te maken.

6. Kosten

Gemeenten die deelnemen aan het experiment ontvangen een vergoeding van € 150 per extra stembureau voor die locaties, waar assistentie in het stembokje wordt aangeboden. Uit de MvT blijkt echter niet waarop dit bedrag is gebaseerd en voor welke kosten dit bedrag is bestemd. Behalve de vergoedingen die gemeenten moeten betalen voor de extra stembureauleden, zijn met het werven, benoemen en het werken op het stembureau ook andere kosten gemoeid. Ook al zal uw ministerie zorgdragen voor de ontwikkeling van trainingen en voorlichtings- en uitlegmateriaal, zullen gemeenten voor extra kosten komen te staan. Hierbij valt te denken aan het verzorgen van de trainingen, het beschikbaar stellen van extra materialen en de communicatie. Het is dan ook de vraag of de voorziene vergoeding voor gemeenten voldoende zal zijn.

Wij verzoeken u helderheid te verschaffen over hoe dit bedrag tot stand is gekomen en welke kosten met dit bedrag moeten worden gedekt. We verzoeken u ook zo nodig een hogere vergoeding vast te stellen en hierover met ons in overleg te treden. Voor het welslagen van het experiment is het immers van belang dat gemeenten kunnen rekenen op een kostendekkende vergoeding.

7. Redactionele opmerkingen

Wetsvoorstel

Artikel 6, derde lid: het is nu onduidelijk wie er met 'hem' wordt bedoeld. Voorstel is om ofwel de formulering van de zin te wijzigen, ofwel het woord 'hem' te wijzigen in 'het lid van het stembureau'. In ditzelfde lid staat dat het lid van het stembureau de stempas of kiezerspas teruggeeft aan de kiezer, als het de kiezer niet lukt zijn stem uit te brengen. Behalve stempas of kiezerspas, zal het stembureaulid ook een eventuele volmacht moeten teruggeven.

Memorie van Toelichting

- In paragraaf 3.1 laatste volzin staat: Het doel van het experiment is duidelijk geclausuleerd in artikel 2: het bevorderen van de toegankelijkheid van het stemproces voor kiezers met een verstandelijke beperking.
Dat is niet in overeenstemming met de formulering van artikel 2, eerste lid. Daar staat namelijk: "Onze minister .... Met als doel de toegankelijkheid van het stemproces te bevorderen door de mogelijkheid uit te breiden tot bijstand aan kiezers bij het uitbrengen van een stem."
De toevoeging 'met een verstandelijke beperking' staat niet in artikel 2. Duidelijk moet zijn dat elke kiezer kan verzoeken om assistentie in het stemhokje.
- Paragraaf 3.4 Tijdelijke aard van de wet: de verwijzing naar artikel 11 moet artikel 12 zijn.
- Artikelsgewijze toelichting artikel 10, laatste zin: in plaats van hoofdstuk 6 moet worden verwezen naar hoofdstuk 7 van het algemeen deel van de toelichting.

Wij vertrouwen erop dat u in het wetsvoorstel rekening houdt met deze opmerkingen en bereid bent om die in de tekst en toelichting van de wet te verwerken.

Met vriendelijke groet,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

mr L.K. Geluk
Algemeen directeur

NVVB

S. Rijsdijk
Voorzitter